

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПЕЦКУРСУ ІЗ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати наукового пошуку методичних аспектів формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. Автором запропоновано навчально-методичне забезпечення спецкурсу, спрямованого на формування та розвиток професійно-важливих якостей майбутніх офіцерів-прикордонників у контексті природоохоронної діяльності.

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники; навчально-методичне забезпечення; природоохоронна діяльність; професійно-екологічна готовність; спецкурс.

В статье представлены результаты научного поиска методических аспектов формирования профессионально-экологической готовности будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки. Автором предложено учебно-методическое обеспечение спецкурса, направленного на формирование и развитие профессионально важных качеств будущих офицеров-пограничников в контексте природоохранной деятельности.

Ключевые слова: будущие офицеры-пограничники; учебно-методическое обеспечение; природоохранная деятельность; профессионально-экологическая готовность; спецкурс.

Постановка проблеми. Необхідність удосконалення системи фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників визначається суперечністю між повноваженнями, наданими Державній прикордонній службі України щодо здійснення контролю у районах несення служби за збереженням природних ресурсів, додержанням правил промислової та іншої діяльності, охороною довкілля [6, с. 251], і переважно низьким рівнем володіння випускниками вищого військового навчального закладу комплексом спеціальних знань, умінь і навичок у галузі охорони навколишнього природного середовища. Крім того, кожен військовослужбовець повинен дбати про раціональне користування природними ресурсами (природокористування) та охорону довкілля, утримуватися від дій, які можуть спричинити забруднення землі, водних ресурсів та повітря або можуть заподіяти шкоди рослинному чи тваринному світу [1, с. 14].

Отриманні у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького знання, вміння та навички складають основу професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності: навички розробки нормативно-правової документації, екологічна грамотність, рефлексивні вміння та навички використання передових (у тому числі й

інформаційних) технологій тощо. Екологічна грамотність – вміння за допомогою технологічних засобів виконувати різну природоохоронну, у тому числі й радіаційно-, хімічно- і біологічно-технологічну діяльність на державному кордоні. Без повноцінного формування екологічних навичок та розвитку екологічної грамотності неможливо є природоохоронна робота будь-якого рівня складності. Раціональна організація навчання дозволяє курсантам навчитися правильно володіти приладами радіаційної, хімічної розвідки (дозиметричного контролю) й іншими спеціальними інструментами, розуміти і використовувати екологічну інформацію; алгоритмічно визначати особливості діяльності, аналізувати окремі елементи технологічних систем, бачити екологічні проблеми при вивченні обстановки, що склалася. Наявність основ екологічної грамотності дозволяє майбутнім офіцерам-прикордонникам правильно бачити і розуміти екологічну небезпеку, що у будь-який час може виникнути під час виконання завдань з охорони та захисту державного кордону.

Удосконалення системи фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників пропонуємо розглянути крізь навчально-методичну призму.

Результати аналізу останніх досліджень показують, що проблемі підготовки майбутніх офіцерів-

прикордонників присвячено науковій роботі М.О. Мацишина [2], І.А. Новака [3], І.М. Почекаліна, В.В. Райка [4], С.В. Сінкевича [5] та ін. Окремі аспекти професійно-екологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників було викладено у працях Г.П. Бліннікова, Л.С. Дацюк, В.М. Шевчук [1] та А.А. Бевза, С.В. Сінкевича, В.І. Шендрика, В.П. Штангрета [6] та ін.

Проте, поза увагою науковців на цей час залишається навчально-методичне забезпечення формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Мета роботи – розробити та теоретично обґрунтувати навчально-методичне забезпечення спецкурсу із формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-методичне забезпечення навчального процесу включає державні стандарти вищої освіти з певного напрямку підготовки, відповідно до яких розробляються навчальні плани. Згідно зі стандартами навчальний заклад повинен підготувати конкурентноспроможного фахівця з опанованим ним рівнем компетенцій. Формування інструментальних, міжособистісних і спеціальних компетенцій здійснюється в першу чергу завдяки навчально-методичному комплексу (НМК) навчальної дисципліни, який визначає сукупність дидактичних і методичних документів, спрямованих на реалізацію освітніх послуг певної науки або галузі знань. Мета НМК дисципліни полягає у забезпеченні цілісного навчального процесу з певної дисципліни, який включає визначені «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» (наказ МОН України № 161 від 02.06.1993 р.) форми, методи і засоби навчання у вищому навчальному закладі.

Структура НМК включає:

1. Програма навчальної дисципліни.
2. Робоча навчальна програма дисципліни.
3. Зміст лекційного курсу в роздрукованому вигляді та на сайті кафедри.
4. Інструктивно-методичні матеріали до практичних (лабораторних, семінарських) занять (друкований вигляд та на сайті) з критеріями оцінювання.

5. Перелік завдань або інструктивно-методичні матеріали до самостійної роботи.

6. Індивідуальні навчально-дослідні завдання.

7. Форми і види контролю знань студентів:

7.1. Завдання для періодичного (модульного) контролю;

7.2. Екзаменаційні матеріали (білети, тести) – якщо екзамен передбачено навчальним планом;

7.3. Пакет комплексних контрольних робіт з критеріями оцінювання, рецензією та зразком еталонної відповіді;

7.4. Пакет ректорських контрольних робіт.

8. Програма навчальної практики з дисципліни, якщо вона передбачена навчальним планом.

9. Тематика курсових робіт, якщо вони передбачені навчальним планом [7].

Проте, практикою доведено, що навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни, як правило, не визначає випереджального характеру підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників – отримані випускниками професійно-важливі знання, уміння та навички не повною мірою відповідають сучасним особливостям організації та несення служби з охорони та захисту державного кордону, а за деякими професійними аспектами – під час вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни – курсанти не отримують ніякої інформації взагалі. На нашу думку, ліквідацію прогалів у знаннях можна забезпечити створенням спецкурсів з декількох суміжних навчальних дисциплін, які тільки підкреслювали б міждисциплінарні зв'язки між такими навчальними дисциплінами, а вивчення навчального матеріалу для курсантів носило б більш емоційний характер.

Коротко зупинимося на трактуванні поняття «спеціальний курс» (далі – спецкурс). У Великому тлумачному словнику сучасної української мови знаходимо таке значення: «... курс лекцій у вищому навчальному закладі, що являє собою поглиблену розробку спеціальної, окремої теми за програмою, запропонованою лектором» [8]. У деяких електронних джерелах зустрічається наступне трактування зазначеного поняття: «... форма організації навчання у вищому навчальному закладі; в організаційному плані має багато спільного з лекціями. Метою спецкурсу є

поглиблене вивчення матеріалу лекційного курсу або вивчення навчального матеріалу, що не увійшов до лекційного курсу. Вибір спецкурсу визначається самими учнями залежно від їх наукових інтересів і схильностей. Спецкурс, як правило, ведуть викладачі, які спеціалізуються в галузі визначеної наукової проблематики» [9].

Навчально-методичне забезпечення спецкурсу (НМЗС) використовується нами в двох значеннях: процесу і результату. НМЗС як процес – це планування, розробка і створення оптимальної системи (комплексу) навчально-методичної документації і засобів навчання, необхідних для ефективної організації навчального процесу в рамках часу і змісту, обумовлених програмою зазначеного спецкурсу. НМЗС як результат – це сукупність усіх навчально-методичних документів (планів, програм, методик, навчальних посібників тощо), що являють собою проект системного опису навчального процесу, яку згодом буде реалізовано на практиці. У цьому сенсі НМЗС є дидактичним засобом управління підготовкою фахівців, комплексною інформаційною моделлю педагогічної системи, яка задає структуру та відображає певним чином її елементи.

Виходячи з розуміння сутності та змісту професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності – цілісний психофізіологічний стан особистості майбутнього офіцера-прикордонника, що орієнтує його, як суб'єкта природоохоронної діяльності, у разі виникнення відповідних екологічних обставин діяти за чітко визначеним алгоритмом під час організації та несення служби з охорони та захисту державного кордону на основі сукупності одержаних під час фахової підготовки знань, умінь та навичок; багатокомпонентне поняття, яке включає такі складові: мотиваційна, індивідуально-психологічна, інтелектуальна, практична і творча готовність – із урахуванням трактування базових понять нами створено навчально-методичне забезпечення спецкурсу «Екологічна безпека державного кордону» на базі чотирьох навчальних дисциплін: «Екологія» та «Охорона праці» (кафедра загальнонаукових та інженерних дисциплін, Інженерно-технічний факультет), «Радіаційний, хімічний, біологічний захист підрозділів» (кафедра

загальновійськових дисциплін, факультет Охорони та захисту державного кордону) та «Екологічне право» (кафедра цивільного права та процесу, факультет Оперативно-розшукової діяльності та права).

Складовими навчально-методичного забезпечення спецкурсу із формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності автором визначено: зміст професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності, мету та завдання спецкурсу, розподіл навчального часу за темами і видами навчально-виховних заходів, календарний план проходження навчально-виховних заходів спецкурсу, рекомендовану літературу (нормативно-правові акти, базову та допоміжну літературу, інформаційні ресурси).

Висновок. Під навчально-методичним забезпеченням спецкурсу розуміємо сукупність усіх навчально-методичних документів (планів, програм, методик, навчальних посібників тощо), що являють собою проект системного опису навчального процесу, яку згодом буде реалізовано на практиці; дидактичним засобом управління підготовкою фахівців, комплексною інформаційною моделлю педагогічної системи, яка задає структуру та відображає певним чином її елементи. До складових навчально-методичного забезпечення спецкурсу із формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки нами зараховано: зміст професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності, мету та завдання спецкурсу, розподіл навчального часу за темами і видами навчально-виховних заходів, календарний план проходження навчально-виховних заходів спецкурсу, рекомендовану літературу (нормативно-правові акти, базову та допоміжну літературу, інформаційні ресурси).

Перспективою подальшого дослідження є розробка методичних рекомендацій науково-педагогічному складу та командирам курсантських підрозділів щодо формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності.

Література

1. Блінніков Г.П., Шевчук В.М., Дацюк Л.С. Прикладна екологія та екологічні аспекти діяльності органів охорони державного кордону: Навчальний посібник. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2009. – 316 с.
2. Мацишин М.О. Модель професійного становлення майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України / М. О. Мацишин // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Вип. 308. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2006. – 129 с.
3. Новак І.А. Дидактична модель підготовки оперативного складу Прикордонних військ України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. А. Новак. – Національна академія Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 18 с.
4. Почечалін І.М. Модель формування професійної культури офіцерів в умовах службової діяльності / І. М. Почечалін, В. В. Райко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наукових праць №8 (61) / гол. ред. Сущенко Т. І. – Запоріжжя : Вид-во Класичного приватного університету, 2010. – С. 368–373.
5. Сінкевич С.В. Формування ціннісного ставлення курсантів вищих військових закладів освіти до вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Сінкевич Сергій Валентинович; Національна академія Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 186 с.
6. Шендрік В.І., Штангрет В.П., Бевз А.А., Сінкевич С.В. Організація охорони навколишнього природного середовища в органах Державної прикордонної служби України: Навчальний посібник. – Хмельницький : Видавництво Національної академії ДПСУ, 2004. – 304 с.
7. Методичні рекомендації до створення навчально-методичного комплексу з дисципліни / Уклад.: В.В. Молодиченко, А.М. Солоненко, О.С. Максимов, І.А. Мальцева, В.А. Ляпунова. – Мелітополь : МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2011. – 25 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Электронный ресурс] Спецкурс / Режим доступа: http://methodological_terms.academic.ru/1906.

Suslov T. O., adjunct

EDUCATION AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF SPECIAL COURSE WITHIN VOCATIONAL AND ENVIRONMENTAL READINESS FORMATION OF FUTURE BORDER GUARD OFFICERS' WITH REGARD TO ENVIRONMENTAL PROTECTION ACTIVITIES

This article presents the results of scientific research of methodological aspects of professional formation of future ecological border guard officers during training. The author represents training and methodological support special course aimed at fostering and developing professionally important qualities of future officers and border guards in the context of environmental activities.

In the teaching of specialized course we consider all teaching documents (plans, programs, procedures, manuals, etc.) that are system design description of the educational process, which will then be put into practice; didactic tool management training professionals, comprehensive information model educational system that defines the structure and reflects in some way the items.

Based on the understanding of the nature and content of vocational training of the future environmental border guard officers to border environmental activities - holistic psychophysiological state of future border guard officers, orienting him as the subject of environmental protection, in case of relevant environmental conditions act on clearly defined algorithms under the organization and duty of the security and protection of the state border on the basis of obtained professional knowledge and skills; a multi-concept phenomenon that includes the following components: motivational, personal and psychological, intellectual, practical and creative readiness - taking into account the interpretation of the basic concepts we create educational-methodical special course "Environmental security of the state border" based on four disciplines: "Environment" and "Occupational Health" (Department of general and engineering disciplines, engineering Faculty), "The radiation, chemical, biological protection units" (Department of military disciplines, Faculty of guarding and protection of the state border) and "Environmental Law" (Department of civil Law and Procedure, Faculty of Operational and investigative activities of law).

Components of education and methodological support of special course within vocational and environmental readiness formation of future border guard officers' with regard to environmental protection activities were enrolled: vocational content of future environmental officers and border guards to environmental performance, goals and objectives of the special course, distribution of time on the topics and types of training and educational activities, schedule of passing educational activities of special courses, recommended books (regulations, basic and supporting literature, information resources).

Keywords: future border guard officers; training and methodological support; environmental protection activities; vocational and environmental readiness; special course.